

ДАВЛАТ АКТИВЛАРИНИ БОШҚАРИШ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШ ЙЎЛЛАРИ

Саидов Хабибулла Шавкат угли

Тошкент Давлат Иқтисодиёт университети

«Бухгалтерия ҳисоби ва аудит» факультети талабаси

khabibullasaidov@gmail.com

Аннотация: Ушбу мақолада Давлат активларини бошқариш самарадорлигини ошириш йўллари бўйича хулоса ва таклифлар ишлаб чиқилган.

Калит сўзлар: Давлат активлари, бошқариш самарадорлиги, Давлат активларини бошқариш, бошқариш агентли.

Ўзбекистон Республикаси Давлат активларини бошқариш агентлигининг “Ўзбекистон Республикаси Давлат рақобат қўмитаси бинолари мажмуидан фойдаланиш дирекцияси” ДУКни Давлат активларини бошқариш агентлигининг Бинолардан фойдаланиш дирекциясига айлантириш тўғрисидаги таклифига розилик берилиши мумкин.

Белгиланишича:

Давлат активларини бошқариш агентлигининг Бинолардан фойдаланиш дирекцияси ўзини ўзи молиявий таъминлайдиган муассаса шаклида ташкил этилади ва бюджет ташкилотига тенглаштирилади;

Дирекция таъсисчиси Ўзбекистон Республикаси Давлат активларини бошқариш агентлиги ҳисобланади;

Дирекция ходимларининг чекланган сони Ўзбекистон Республикаси Давлат активларини бошқариш агентлиги директори томонидан белгиланади.

Энг аввало “самарадорлик” ва “самара” тушунчаларининг моҳияти устида тўхталиб ўтишимиз лозим. Иқтисодий самара дейилганида, ишлаб чиқариш ҳажмини, меҳнат унумдорлигини ошириш, миллий даромадни кўпайтириш ёки бошланғич ва жорий

харажатларни камайтириш тушунилади. Ижтимоий самара халқ фаровонлигини ошириш, таълим даражасини ўстириш, бўш вақтни кўпайтириш ва бошқаларда намоён бўлади. Ижтимоий ишлаб чиқариш иқтисодий самарадорлигини баҳолашнинг мезони бўлиб ишлаб чиқариш харажатлари ёки ишлаб чиқаришда қўлланилган ресурсларга нисбатан миллий даромадни максимал кўпайтириш ҳисобланади. Капитал қўйилмалар самарадорлиги муаммоси доимо долзарб бўлган ва унга нафақат фанда, балки амалиётда ҳам катта эътибор берилган.

Собиқ иттифоқ Фанлар академияси Иқтисодиёт институтида қатор йиллар давомида капитал қўйилмалари самарадорлигини аниқлаш соҳасида илмийтадқиқот ишлари олиб борилган. Натижада академик Т.С.Хачатуровнинг илмий раҳбарлигида капитал қўйилмаларининг иқтисодий самарадорлигини аниқлашнинг Намунавий (типовой) методикаси¹ ва соҳага харажатларнинг самарадорлигини аниқлашнинг вақтинчалик методикаси ишлаб чиқилган. Кейинроқ, 1990 йилларда бошқа методикаларни тайёрлаш бўйича уринишлар бўлган, бироқ улар муваффақиятли чиқмаганлиги учун амалиётда кенг қўлланилмаган. Т.С.Хачатуровнинг илмий раҳбарлигида ишлаб чиқилган ва ўша вақтдаги тегишли юқори органлар томонидан маъқулланган ва тасдиқланган капитал қўйилмалар иқтисодий самарадорлигини аниқлашнинг Намунавий (типовой) методикаси кенг қўлланилган ва ундан ҳозирги вақтда ҳам фойдаланилмоқда. Масалан, Россия Фанлар академияси ва Статистика вазирлигининг расмий нуқтаи назари бўйича халқ хўжалиги бўйича иқтисодий самаранинг миқдори умуман миллий даромад ҳажмининг ўсиши билан ўлчанади. Халқ хўжалиги бўйича иқтисодий самара унинг бўғинларида: тармоқлар, бирлашмалар, корхоналар, ташкилотларда юзага келадиган самарадан ташкил топади. Ижтимоий ишлаб чиқаришнинг ҳар бир юқори бўғини самарадорлиги кўп жиҳатдан қуйида турувчи бўғиннинг самарадорлиги билан белгиланади. Бундан хўжалик юритишнинг ҳамма даражаларидаги – корхона, ташкилот, бирлашма, тармоқ, бутун халқ хўжалиги даражасида самарадорликни ўрганиш зарурияти келиб чиқади. Маълумки, ишлаб чиқаришни ва ижтимоий ҳаётнинг бошқа соҳаларини

ривожлантиришнинг пировард натижаси бўлиб инсонинг ўзи ва унинг эҳтиёжлари ҳисобланади.

Шу сабабли ишлаб чиқаришга инвестицияларнинг самарадорлигини соф иқтисодий самарадорлик эмас, балки ижтимоий-иқтисодий самарадорлик сифатида кўриб чиқиш лозим. Ҳар қандай иқтисодий жараённинг пировард натижаси бўлиб ижтимоий мақсадларга эришиш ёки ижтимоий масалаларни ҳал қилиш ҳисобланади. Шулардан келиб чиққан ҳолда бозор иқтисодиётини шакллантириш ягона мақсад эмас, балки ижтимоий мақсадларга эришиш воситаси бўлиши керак. Шунинг учун бозор иқтисодиётига баҳо беришда ижтимоийиқтисодий самарадорликка эришиш нуқтаи назардан келиб чиқиш лозим. Инвестицион режалаштириш ва лойиҳалаштиришнинг барча босқичларида капитал қўйилмалар иқтисодий самарадорлигининг ҳисоб-китобини олиб бориш мақсадга мувофиқдир. Капитал қўйилмалар иқтисодий самарадорлигини ҳисоблаш кўрсаткичлари ва тартиби капитал қўйилмалар ижтимоий самарадорлигини аниқлаш Намунавий методикасида белгиланади. Намунавий методикага биноан капитал қўйилмаларнинг самарадорлиги режалаштиришнинг барча босқичларида аниқланади. Объектларни лойиҳалаштиришда самарадорлик икки турдаги кўрсаткичлар (коэффициентлар) – капитал қўйилмаларнинг умумий (абсолют) иқтисодий самарадорлиги ва нисбий иқтисодий самарадорлиги орқали аниқланади. Умумий иқтисодий самарадорлик нисбий бўлиб, самаранинг уни олиш учун зарур бўлган харажатларга нисбати орқали аниқланади. Капитал қўйилмаларнинг умумий (абсолют) иқтисодий самарадорлиги капитал харажатларнинг самарадорлигини аниқлаш учун ҳисоблаб чиқилади: - алоҳида қурилиш лойиҳалари, объектлар, корхоналар бўйича; - тармоқлар, хўжалик бирлашмалари бўйича; - бутун халқ хўжалиги бўйича. Иқтисодий самарадорлик коэффициенти билан бир қаторда капитал қўйилмаларининг ўрнини қоплаш муддатлари ҳам ҳисоблаб чиқилади. Мазкур корхоналар устав капиталидаги давлат акция пакетлари (улушлари) “UzAssets” инвестиция компанияси бошқарувига берилиши белгиланган.

“UzAssets” инвестиция компаниясига, жумладан, қуйидаги қўшимча вазифалар юклатилди:

➤ иқтисодиёт учун муҳим аҳамиятга эга йирик корхоналарни ислоҳ қилиш, шу жумладан экологик, ижтимоий ва корпоратив бошқарув (ESG) тамойилларини жорий этиш ҳамда хусусий секторни жалб қилиш;

➤ корхоналарнинг рентабеллиги ва операцион самарадорлигини ошириш, молиявий барқарорлигини таъминлаш ҳамда бизнес-жараёнларни оптималлаштириш;

➤ бошқарувга берилган корхоналарнинг самарали бошқарилишини ва барқарор ривожланишини таъминлаш;

➤ Қарорга кўра, Давлат активларини бошқариш агентлиги, тегишли вазирлик ва идораларнинг ўзларига тегишли акция пакетлари (улушлари) Стратегик ислохотлар агентлигига ўтказилади. 2023 йил 1 июлгача “UzAssets” инвестиция компанияси томонидан унга бошқарувга берилган корхоналарнинг бизнес-режалари қайта кўриб чиқилади.

➤

Адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикасининг “Инвестиция фаолияти тўғрисида”ги Қонуни, 24.12.1998 й. Типовая методика определения экономической эффективности капитальных вложений.– М.: “Экономика”, 1989.

2. Воронцовский А.В. Инвестиции и финансирование (методы оценки и обоснования). СПб.: Изд-во С. – Петербургского университета, 1998. –528 с.

3. Райсберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б. Современный экономический словарь. – 3 –е изд. перераб. и доп. – М.: “ИНФРА – М”, 2001. – С. 460.

4. Игнотина Л.Л. Инвестиции. Учебное пособие. – М.: “Экономист”, 2005. – 478 с.

5. Вахабов А.В., Хожибакиев Ш.Х., Муминов Н.Г. Хорижий инвестициялар. Ўқув қўлланма.; и.ф.д., профессор А.В. Вахабовнинг умумий тахрири остида. – Т.: “Молия”, 2010. – 328-б.